

## PSİKOLOJİ ETİĞİ: PSİKOLOGLAR ETİK OLARAK NASIL GELİŞİR?

Melike Guzey  
melikeyguzey@yahoo.com  
Ankara Üniversitesi, Psikoloji Bölümü

Psikoloji biliminin tamamında önem taşıyan etik konusu, klinik arenada uygulama yaparken, bir araştırmayı yürütürken, yayınlarken, okullarda uygulama yaparken, eğitim verirken, eğitilen kişileri denetlerken, çeşitli yöntemleri geliştirirken, sosyal davalarda, örgütsel ve kurumsal danışmanlık yaparken, kişileri, araçları ve yöntemleri de içine alan bir dizi konuyu içerir (American Psychological Association, 2002, APA).

Psikologların etik davranmalarını sağlamak amacıyla çeşitli yöntemler mevcuttur. Bunların en yaygını APA (American Psychological Association), TPD (Türk Psikologlar Derneği) ve benzeri birlikler tarafından yayınlanan etik yönetmelikleridir. Bu yönetmelikler mesleki açıdan psikologların doğru olanı yapmaları, yaptıkları işlerin sonuçlarını değerlendirmeleri, herhangi bir koşulda nasıl davranmaları gerektiğini belirlemek için standartlaştırılmış kuralları içerir (Türk Psikologlar Derneği, 2004). Peki, bu kurallar psikologların etik dışı davranışlar sergilemelerini engellemekte yeterli midir?

Her ne kadar etik yönetmelikler bir yönlendirme ve denetleme mekanizması gibi işlev görseler de kişilerin etik değerlerini içselleştirmeleri, hem kuralların uygulanması açısından hem de kuralların belirleyemediği durumlarda da etik davranışların devam ettirilmesi açısından önemlidir. Psikoloji etiğini özümseyememiş bireylerin ya da kendi etik değerleri ile psikoloji etiğinin çatıştığı durumlarda olan bireylerin bu etik anlayışı kazanmaları için çeşitli modeller ve yöntemler önerilmektedir.

Bir öğrenciye etik ikilemleri öğretmenin ve bu ikilemlerin çözümü için neler yapılabileceğini göstermenin bir yolu

derslerde çeşitli etik vakalar üzerinde çalışmaktır (Young ve Anisette, 2007). Kişilere etik ikilem içeren bir vaka verilir ve kişilerin mevcut kurallar ve kendi etik anlayışları çerçevesinde bir yaklaşım oluşturmaları beklenir. Young ve Anisette (2007) bu vaka çalışmalarının kişilerin etik anlayışlarını geliştirmelerinde, gerçek vakalarla çalışmaları gerektiğinde yeterli olmadığı kanısına varmışlardır. Bunun bir nedeni, vaka örneklerinin belli bir konuya yönelmiş ve bu bağlamda kişileri sadece bir konu üzerinde düşünmeye itiyor olmasıdır. Bireyi özünü devam ettiren, devingen bir sürecin içinde varsayan bir yaklaşımla (self-in-the-making) açıklayan ikili, bireyin etik davranışlar sergileyebilmesi için etik açıdan kültürleşmesi gerektiğini belirtirler. Bu amaçla da çeşitli hikayelerle canlandırma yönteminin etkili olacağını savunurlar (Young ve Anisette, 2007).

Bir başka model, Berry'nin Kültürleşme (acculturation) Modelinin etik anlayışın geliştirilmesi için uyarlanması ile elde edilmiştir. Handelsman, Gotlieb ve Knapp'ın (2005) etik kültürleşme adını verdikleri bu modele göre kişiler daha önceden sahip oldukları kültürel etik anlayışlarını devam ettirirken, diğer bir yandan psikoloji etiğiyle ilgili bir kimlik oluştururlar. Bu iki boyut karşımıza dört tipte kültürleşme olarak çıkar: Uzaklaşma (marginalizasyon), ayrılma (seperasyon), özümseme (asimilasyon) ve birleştirme (entegrasyon) (Handelsman ve ark., 2005). *Uzaklaşma* hem sahip olduğu kültürel etik değerleri açısından zayıf olan, hem de edinmeye çalıştığı psikoloji etiğiyle yeterli derecede ilişki kuramayan kişiler için söylenebilir. *Ayrılma* sahip olduğu kültürel etiğe sıkı bir biçimde bağlı olup, psikoloji etiğiyle düşük bir derecede bağ kurabilen kişileri tanımlar.



Özümseme ise kültürel etik açısından zayıf olup, psikoloji etiğiyle ilgili güçlü bir kimlik oluşturan tipte insanlardır. Tüm bu yöntemler içinde bir psikolog için en etkili olanı birleştirmedir (entegrasyon). *Birleştirme* yöntemini kullananlar sahip oldukları kültürel etik anlayışına sıkı bir biçimde bağlı, aynı zamanda edindikleri psikoloji etiğiyle güçlü bir ilişki kuran ve bu iki anlayışı bünyesinde birleştiren kişilerdir.

Handelsman ve arkadaşları (2005) kültürleşme modelinin iki boyutta anlamlı olduğundan bahsederler. Bunlardan birincisi etik anlayışın öğretilmesinde daha olumlu bir yaklaşıma sahip olunması, ikincisi ise kültürleşmenin uzun vadeli gelişimsel bir süreç olmasıdır. Çeşitli yasaklar koymak psikoloji etiğini özümseyebilmek için yeterli değildir. Bu bağlamda çeşitli yöntemler önermişlerdir. Bu yöntemlerden birincisi etik dersleri ve bu derslerde uygulanabilecek etik otobiyografi yöntemidir (Handelsman ve ark., 2005; Bashe ve ark., 2007). Dersler ve özellikle otobiyografi çalışmaları kişilerin sahip oldukları değerleri, kendi kültürel etik anlayışlarını değerlendirmeleri, bir anlamda eleştirebilmeleri açısından önemlidir (Handelsman ve ark., 2005).

Bir başka yöntem ise uygulama denetimidir (practicum supervision). Bireylerin edindikleri etik anlayışını gerçek ortamlarda uygulamaya başlamaları, danışmanlar (supervisor) tarafından ikilem yaşadıkları durumlarda geribildirim almaları edinilen yeni etik anlayışın özümsemesi açısından önemlidir. Yine de bu yöntem tek başına yeterli görülmez. Handelsman'a (1986) göre, danışmanlık (supervision) vermenin yanı sıra etik dersler gibi resmi yöntemlerin önemi daha büyüktür. Danışmanlık (supervision) ancak belli ödevler ve belirli kurallar çerçevesinde verilmelidir (Handelsman ve ark., 2005). Hen-

delsman ve arkadaşları (2005) psikologların kendi kültürleşme süreçlerini yetiştirdikleri öğrencilere aktarmasının da önemli olduğunu vurgular. Bunun yanı sıra öğrencileri bilgilendirici ve özendirici çeşitli etik konferansların ve ödüllendirmelerin önemine de vurgu yaparlar. İlerleyen çalışmalarla yeni yöntemler, yeni projeler ortaya konmuştur. Düşünce yazıları, tartışma egzersizleri, kişilerin güçlü ve zayıf yönlerini ortaya koyup değerlendirmesini yaptıkları egzersizler, öğrencilere etik ikilemlerin çözümü için çeşitli ödevler ve tartışma ortamları oluşturmak da etik kültürleşme açısından önemlidir (Bashe ve ark., 2007).

### Kaynaklar

American Psychological Association (2002). Ethical Principles of Psychologists and Code Of Conduct. *American Psychologist*, 57(12), 1060-1073.

Bashe, A., Anderson, S. K., Handelsman, M. M. ve Klevansky, R. (2007). An acculturation model for ethics training: The ethics autobiography and beyond. *Professional Psychology: Research and Practice*, 38(1), 60-67.

Handelsman, M. M. (1986). Problems with ethics training by "osmosis". *Professional Psychology: Research and Practice*, 17(4), 371-374.

Handelsman, M. M., Gotlieb, M. C. ve Knapp, S. (2005). Training ethical psychologists: An acculturation model. *Professional Psychology: Research and Practice*, 36(1), 59-65.

Türk Psikologlar Derneği (2004). *Türk Psikologlar Derneği Etik Yönetmeliği*. 20 Ocak, 2008 tarihinde [http://www.psikolog.org.tr/upload/content/files/file\\_3\\_7.pdf](http://www.psikolog.org.tr/upload/content/files/file_3_7.pdf) adresinden alınmıştır.

Young, J. J. ve Anisette, M. (2009). Cultivating imagination: Ethics, education and literature. *Critical Perspectives on Accounting*, 20(1), 93-109.